

Foregående Holbæks Amt

XIII. Kallundborgs-Amt.

Kallundborg-Amt er (som allerede forhen er meldt Pag. 161) samlet med tre andre Amter under een Amtmand. Dette Amt er 3 1/2 Miil langt, og 4 Mile bredt. Det grændser mod Østen til Holbæks-Amt; mod Sønden til Sæbyegaards-Amt, hvorfra det skilles ved den store fiskerige Søe Tiissøe: mod Vesten grændser det til det store Belt; og mod Norden til Kattegat. Her findes stærke Skove, og haves got Fiskerie, ikke allene ved Strandsiden i den aabne Søe, men ogsaa i adskillige løbende Aaer og Søer, af hvilke især merkes Tiis-Søe, som er 7 Mile i Omkreds; dernæst Hellebye-Aae, som strækker sig fra Kallundborg-Fiord hen op imod Ringsted, og har fordum været seilbar; saa og Viskiende-Veile i Biergsted-Sogn. Kallundborg-Amts Hartkorn er 5721 Tdr. kontribuerende, foruden Skov- og Mølleskyld. Dette Amt indbefatter to Herreder, nemlig: 1) Artz-Herred, og 2) Skippinge-Herred.

Vi merke nu hvert især.

A. Artz-Herred.

Artz-Herred bestaaer af 3517 Tønder Hartkorn, og indbefatter 10 Kirkesogne, nemlig: 1) Kallundborg-Sogn. 2) Svallerup-Sogn, har 406 Tdr. Hartkorn. 3) Lille Fuglede-Sogn, har 237 Tdr. 4) Store Fuglede-Sogn, har 319 Tdr. 5) Udbye-Sogn, har 605 Tdr. 6) Rørbye-Sogn, har 415 Tdr. 7) Aarbye-Sogn,

har 368 Tdr., og tvende Vænger Rynke og Rensborg 31 Tdr. 8) Rakløv-Sogn, har 554 Tdr. 9) Ulstrup-Sogn, har 221 Tdr. 10) Tommerup-Sogn, har 361 Tdr.

Vi merke nu hvert Sogn især:

1) **Kallundborg-Sogn**, hvortil hører den Kiøbstæd Kallundborg og Kallundborg-Ladegaard.

Kallundborg en af Næring blomstrende Søestad og Kiøbstæd, med en skøn Søehavn, som af Naturen dannes af en Viig eller Fiord, som løber ind imellem de to navnkundige Forbjerg Asnæs og Refsnæs eller Ryanæs. Denne Skibshavn er saa dyb og god, at den agtes for een af de sikkerste og beste i Siælland. Denne Kiøbstæd ligger 12 Mile fra Kiøbenhavn og 8 Mile fra Roeskilde ved det store Belts Aabning; har en anseelig Handel med Korn og Malt, som herfra udskibes.

I de ældste Tider var den et Fiskerleie, og blev kaldet Hervig; men siden bygt til en Stad, og kaldet Kallundborg, af nogle Fugle, Kaaer, nu Alliker kaldne, som der i Mængde opholdt sig. Staden er bygt tilligemed Slottet og Kirken af Æsbern Snare, som var Biskop Absalons Broder, Aar 1171. I Byen er kun een Sognekirke, som er en Korskirke med 5 Taarne, kaldet vor Frue-Kirke, og var i de ældre Tider Slotskirken.

Kallundborg-Slot var bygt til Værn mod Søerøvere; thi Aar 1285 blev Byen plyndret af de norske Søerøvere. Det blev anseet at være Rigets tilforladeligste Fæstning. Det blev beleiret Aar 1524 af Kong Friderik den Første, som fik det ved Kommendantens Utroskab; ligeledes Aar 1535 af Grev Kristoffer af Oldenborg i den fangne Kong Kristian den Andens Navn, men næste Aar opgivet til Kong Kristian den Tredie. Rigets Arkiv eller Drossel blev altid forvaret paa dette Slot. Udi Historien er dette Slot bekiendt, fordi Kong Albert af Sverrig blev her hensat fangen af Dronning Margrethe. Ligeledes sad den ulykkelige danske Konge Kristian den Anden her i Fængsel, og døde her Aar 1559. Dette Slot var Enkedronning Dorothee. Kong Kristian den Førstes Dronning, hendes Enkesæde, hvor hun døde Aar 1495. Dette Slot blev i den svenske Krig sprængt og nedbrudt Aar 1658, saa at det ikke er mere til; thi dets Rudera bleve siden brugte til Kronborg-Fæstnings Istandsættelse Aar 1663.

Byens Mark er 53 Tønder Hartkorn. Den skønne Havn giver Leilighed til anseelig Handel, Kiøbmandskab og Skibsfart.

Fra Kallundborg er Overfarten til og fra Aarhus, i Jylland, og er det store Belt, som her aabner sig, 12 Mile bredt. Til denne Overfart at befordre, holdes af et Interessentselskab visse Fartøier, som kaldes Smakker, som afgaaer ordentlig to Gange om Ugen imellem disse Stæder, nemlig hver Tirsdag og Fredag om Morgenen Klok. 7, som derfor kaldes Børsdage; de afgaaer med Reisende, med jyske Heste, Øxen og Kiøer, og nyde Betaling efter en foresat Taxt. Dette Farvand er ofte et besværligt Farvand, især ved Refsnæs, hvor Strømmen af det store og lille Belt flyder tilsammen.

Vel har Byen endnu en Kirke, kaldet St. Olai-Kirke, men den bruges ikkun til Liigprædikens Holdelse, naar Liig paa samme Kirkegaard begravnes.

Byens Magistrat er een Borgemester og to Raadmænd, af hvilke den ene er Byefoged. Raadstuen er et Stykke af den, i de ældre Tider kaldede Bispegaard, og ligger strax ved Kirken. Posten ankommer her til Byen Hver Søndag- og Onsdag-Aften; den afgaaer igien hver Løverdags- og Tirsdag-Aften. Hestemarket holdes hver Tirsdag i Fasten. Krammarket holdes den 25. Junii. Heste- og Qvægmarket holdes den 29. Oktober.

Kallundborg-Ladegaard, har forud været et Graabrødre-Kloster af St. Francisci Orden, stiftet Aar 1239, er nu en Herregaard, henhørende under Stamhuset Lerkenborg. Dens Hovedgaards-Taxt er 145 Tdr. 3 Skpr. 1 Fkr.

2) **Svallerup-Sogn.** Dertil hører Kirkebyen Svallerup, som har 20 Gaarde, 33 Huse. Bierrebye, har 24 Gaarde, 28 Huse. Averup-Mølle, som er smuk opbyggt.

3) **Store Fuglede-Sogn.** Dertil hører de Byer: Store Fuglede, som har 13 Gaarde, 22 Huse. Tyggestrup, har 9 Gaarde, 4 Huse. Flinterup, har 10 Gaarde, 6 Huse.

4) **Lille Fuglede-Sogn** er Annexet til store Fuglede-Kirke. Dertil hører Kirkebyen lille Fuglede, som har 13 Gaarde, 10 Huse. Jeerslev, har 16 Gaarde, 6 Huse.

5) **Udbye-Sogn.** Dertil hører Kirkebyen Udbye, som har 25 Gaarde, 23 Huse. Kløvbye, har 12 Gaarde, 10 Huse. Fosinge, har 10 Gaarde, 11 Huse. Frankerup, har 6 Gaarde, 3 Huse. Kielleklinte, har 10

Gaarde, 13 Huse. Saltoftegaard, eet Huus, hvis Eiendom er lagt til Vesterbyegaard.

6) **Rørbye-Sogn**, hvortil hører Kirkebyen Rørbye, som har 14 Gaarde, 22 Huse. Kierbye, har 15 Gaarde, 16 Huse. Uggeløse, har 15 Gaarde, 18 Huse.

7) **Aarbye- eller Aabye-Sogn**, hvortil hører Kirkebyen Aarbye, som har 12 Gaarde, 15 Huse. Meelbye, har 15 Gaarde, 18 Huse. Bastrup, har 11 Gaarde, 13 Huse. Lerkenborg, et prægtigt Herresæde, som allerførst Aar 1703 er oprettet af en Bondebye, Østrup, hvis 8 Gaarde bleve nedbrudte, og Markerne indrettede til Hovmarker; og blev da Gaarden kaldet Østrup. Men Aar 1754 blev det af Grev Lerke gjort til et Stamhuus, og kaldet Lerkenborg; da under dette Stamhuus blev henlagt disse Herregaarde, nemlig: Aunsøegaard, Birkindegaard, Vesterbyegaard og Kallundborg-Ladegaard, samt de to ufrie Sædegaarde Astrup og Dourup, eller Daugerup. Af den nedbrudte Østrupbye betaler Stamhuset Præsten aarlig til Refusion, for Tiende 100 Rigsdaler. Asnæs-Odde er den yderste Pynt eller Forbiereg af Landet, hvor den aabne Søe løber ind, og danner Havnen ved Kallundborg. Ved Asnæs er en prægtig Dyrehauge.

8) **Rakløv-Sogn**. Dertil hører disse Byer: Rakløv, som har 9 Gaarde, 6 Huse. Nyrop, har 8 Gaarde, 8 Huse. Nostrup, har 6 Gaarde, 2 Huse. Kallerup, har 7 Gaarde, 1 Boel, 6 Huse. Vollerup, har 10 Gaarde, 5 Huse. Svenstrup, har 7 Gaarde, 5 Huse. Saltbek, har 7 Boel, 10 Huse. Jellerup, har 10 Gaarde, 1 Boel, 6 Huse. Gaasetofte, har 8 Gaarde, 6 Huse. Ællede, har 7 Gaarde, 7 Huse. En Vandmølle. Dette er et meget stort Sogn.

9) **Tommerup-Sogn**, Dertil hører Kirkebyen Tommerup, som har 10 Gaarde, 16 Huse. Udi Tommerup-Byemark ere to store Bakker, den ene kaldet Bøgebjerg, og den anden kaldet Kildebjerg, som begge har Kildevæld, der nedflyder fra dem. Haastrup, har 15 Gaarde, 17 Huse. Ubberup, har 14 Gaarde, 19 Huse. Xsebjerg, har 7 Gaarde, 9 Huse. Andas, har 4 Gaarde, 4 Huse.

10) **Refsnæs-Sogn** er det yderste Sogn i Siælland. Til dette Sogn hører Kirkebyen Ulstrup, som har 9 Gaarde, 3 Boel, 16 Huse. Ved denne Bye er en Kilde, som aldrig tilfryser. Biørnstrup, har 10 Gaarde, 1 Boel, 13 Huse. Aagerup, har 8 Gaarde, 3 Boel, 9 Huse. Kongstrup, har 7 Gaarde, 1 Boel, 4 Huse. Færgehuset ved Refsnæs, hvorfra er Overfarten til Samsø, kaldes Hestehaugen. Dette Sogn kaldes i Landmaalingen Ulstrup-Sogn, af Kirkebyen. Ellers er at mærke, at dette Sogn er en langagtig Halvøe eller Peninsel. Ved den yderste Pynt eller Næs af denne Halvøe er et Rif ud i Havet, kaldet Refsnæsdrenge, som er meget farligt for de Søefarende. Yderst paa Refsnæs ved Bafnebjergs-Klint ere to Skandser opkastede, en ved den nordre og en ved den søndre Strandbred, til Landværn i Krigstider. Refsnæs kaldes af nogle Rysnæs.

NB. under Amtmanden i Kallundborg henhøre ogsaa disse to Øer, nemlig, 1) Reersøe eller Reiersøe, som har 16 Gaarde og 16 Huse. 2) Muusholm, en Udholm til 40 Høveders Græsning, hvor mange Strandfugle opholde sig og lægge Æg, som opsamles af Bønderne der i Egnen, hvilke begge ere foran anførte ved Helsing-Sogn No. 13 i Løve-Herred under Sæbyegaards-Amt.

3. Skippinge-Herred.

Skippinge-Herred bestaaer af 2203 Tdr. Hartkorn, og indbefatter otte Kirkesogne, Hvilke ere: 1) Aunsøe-Sogn, har 78 Tdr. 2) Jorløse-Sogn, har 153 Tdr. 3) Værsløv-Sogn, har, 182 Tdr. 4) Biersted-Sogn, har 251 Tdr. 5) Viskinde-Sogn, har 281 Tdr. 6) Breininge-Sogn, har 623 Tdr. 7) Særsløv-Sogn, har 323 Tdr. 8) Føllesløv-Sogn, har 412 Tdr.

Vi merke nu hvert Sogn især:

1) **Aunsøe-Sogn** er Annexet til Viskinde-Kirke. Sognet har sit Navn af den Søe Aunsøe, som omringer Kirken paa de tre Sider. Dertil hører Svellebølle, som har 8 Gaarde, 8 Boel, 22 Huse, saa og en smuk Skole. Steenvand, har 2 Gaarde, 2 Huse. Kongens-Mølle. Aunsøegaard, en Herregaard, hvis Hovmarker bestaaer dels af Nyrande-Bye og flere

nedbrudte Steder, hvoraf svares Refusion for Tiende til Præsten; den er henlagt under Stamhuset Lerkenborg. Gaardens Hartkorn Hovedgaards-Taxt er 46 Tdr. 5 Skpr. 2 Fkr. 2 Alb. Skovskyld 1 Td. 3 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb. Fra denne Gaard, som forud har tilhørt de katholske Bisper i Roeskilde, haves en overmaade skiøn Udsigt til Beltet og Søen, samt de høie Klinter.

2) **Jordløse-Sogn** er Annexet til Værsløv-Kirke. Dertil hører Jordløse-Bye, som har 17 Gaarde, 31 Huse. Vesterbye er nedbrudt, og dens Jorder lagte under Vesterbyegaard; og til Refusion for Tienden betales til Præsten 68 Rdlr. aarlig. Orsøemølle. Benskroe. Nok 4 Markhuse. Vesterbyegaard, en Herregaard, henlagt under Stamhuset Lerkenborg. Dens Hovedgaards-Taxt er 64 Tdr. 1 Skp. 1 Fkr. 1 Alb, Den er forsynet med de allerstørste Skove, særdeles paa Asnæs, hvor ogsaa Dyrehaugen er opfyldt med alle Slags Vildt.

3) **Værsløv-Sogn**; hvortil hører Kirkebyen Værsløv, som har 11 1/2 Gaarde, 27 Huse, foruden Præstegaarden. Asmindrup, har 10 Gaarde, 13 huse. Veile-Kroe. Mark- og Skovhuse, 5 Huse. Birskindegaard, som er oprettet af en nedbrudt Herregaard. Denne importante Herregaards frie Hartkorn er 114 Tdr. 5 Skpr. 3 Fkr., Skovskyld 5 Skpr. 3 Fkr. Den er nu henlagt under Stamhuset Lerkenborg. Denne Gaard har tilforn ligget i Bødker-Skoven.

4) **Viskinde-Sogn**. Dertil hører Kirkebyen Viskinde, som har 22 Gaarde, 39 Huse, foruden Præstegaarden. Rugtved, har 5 Gaarde, 1 Huus. Løgtved, har 8 Gaarde, 1 Huus.

5) **Breigninge-Sogn**: dertil hører Kirkebyen Breigninge, som har 6 Gaarde, 14 Huse, foruden Præstegaarden. Ved Kirken er et Liigkapel for Præsterne, kaldet Rankirke. De øvrige Byer ere: Kalved, har 11 Gaarde, 14 Huse. Alleshaug, har 10 Gaarde, 6 Huse. Gammelrand, 2 Huse. Torpe, har 5 Gaarde, 4 Huse. Olstrup, har 2 Gaarde. Æstenberg, har 25 Gaarde, 17 Huse. Rumperup, har 11 Gaarde, 10 Huse. Hagedrup, har 8 Gaarde, 4 Huse. I dette Sogn er Viskinde-Veile, som er særdeles farlig ved høie Vande for Reisende, som passere her Landeveien til og fra Kallundborg.

6) **Biersted- eller Bjergsted-Sogn** er Annexet til Breiinginge-Kirke. Dertil hører Kirkebyen Biersted. Sunderup, har 13 Gaarde, 22 Huse. Daugerup, en ufrie Sædegaard, hvortil er lagt 14 Tdr. Hartkorn af en nedbrudt Gaard i Breiinginge-Sogn; nu er den henlagt til Stamhuset Lerkenborg; Skarholmsgaard, een Gaard. Astrup, en ufrie Sædegaard, henhørende under Stamhuset Lerkenborg. Grydemølle, een Gaard. Udi dette Sogn ligger Skarre-Søe, samt en Deel høie Banker og Skove, altsammen henhørende under Stamhuset Lerkenborg.

7) **Føllesløv-Sogn**. Dertil hører Kirkebyen Føllesløv, som har 21 Gaarde, 30 Huse. Havensøe, har 6 Gaarde, 18 Huse. Havensøe-Veirmølle. Ægemark, en Sædegaard. Alkestrup, en Sædegaard, har 15 Tdr. frie og 39 Tdr. ufrit Harthorn. Alleshaug-Odde, er den yderste Pynt ved Havet. Nexeløe en omflødt Øe, som er en Miil i Omkreds, og ligger en halv Miil fra nærmeste Land. Paa denne Øe er 4 Gaarde Ved Øen falder megen Marsvinsfangst, hvoraf brændes skøn Tran. Vroy, en aflang omsflødt Øe, beliggende i Søen noget uden for Alleshaug-Odde, hvor der ogsaa falder mange Marsvin.

8) **Særsløv-Sogn**, er Annexet til Føllesløv-Kirke. Til dette Sogn hører Kirkebyen Særsløv, som har 22 Gaarde, 20 Huse. Svertinge, har 10 Gaarde, 13 Huse. Fauerboe, har 10 Gaarde, 13 Huse. Faurboe, en enkel Gaard.

9) **Vallekilde-Sogn**; hvortil hører Kirkebyen Vallekilde, som har 16 Gaarde, 12 Huse. Skippinge, har 12 Gaarde, 9 Huse. Starreklinte-Bye, beliggende ved Strandkanten, har 9 Gaarde, 1 Boel, 7 Huse, og har sit Navn af Starreklinte, et Forbjerg. Vindekilde, har 16 Huse og en Sqvatmølle. Til dette Sogn har tilforn ligget disse tre Byer, nemlig: Studerub, Ondrup og Kaarup, men formedelst den lange Kirkevei ere lagte til Faareveile-Sogn; hvorudover Præsten i Vallekilde nyder Korn- og Qvægtiende, men Præsten i Faareveile nyder Offer og Aksidentzer af Brylluper, Barseler og Kirkegang.

10) **Hørve-Sogn**, er Annexet til Vallekilde-Kirke, og i det Geistlige henregnes til Skippinge-Herred, men efter Landmaalingen i Ode-Herred, hvor det findes anført ved No. 5.

11) **Seierøe-Sogn** bestaaer af den Øe Seierøe, som er en langagtig og smal omflydt Øe, fem Fierdingvei lang, beliggende imellem Refsnæs og Siællands-Odde, to Mile fra det faste Land. Dette Sogns eller Øens Hartkorn er 149 Tdr. 6 Skpr. og 32 Gaarde, nemlig: Kirkebyen Seierøe, har 20 Gaarde, 40 Huse. Kongstrup, har 8 Gaarde, 6 Huse. Mastrup, har 4 Gaarde, 2 Huse; og to smaa Veirmøller. Øen har sit eget Birketing, fra hvilket appelleres til Landstinget. Ved Øen falder got Fiskerie. Seierøe-Kirke hører ind under Skippinge-Herred, men Øen regnes til Draxholms-Amt.

12) **Holmstrup-Sogn** er Annexet til Jyderup-Kirke i Tudse-Herred. Dertil hører Kirkebyen Holmstrup, som har 7 Gaarde, 8 Huse. Kaimose, har 6 Gaarde, 3 Huse. Axelholm, har 5 Gaarde, 4 Huse. Birkenæs, har 2 Gaarde, 5 Huse. Nok eeneste Steder, nemlig: Reierstrup, Krudhuset, Sluusholm, Iversholm, Fuglesang, Broemølle, Ranglelølle. Benzonslund, en ufrie Herregaard, hvis Hovedgaards-Taxt er 22 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr. 2 Alb. Denne Gaard er oprettet A, 1730 af 12 Bøndergaarde i Donnerup-Bye, som bleve nedbrudte. Ved Gaarden er anlagt smukke Fiskedamme efter den Gissenfeldske Maade. Denne Herregaard ligger i Draxholms-Amt.

Efterfølgende Draxholms-Amt.

Kilde: Nicolay Jonge,
Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.
Kiøbenhavn 1777
Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store
Helliggieststrædet No. 150

Side 173 – 180.